

ŽENIDBENI POSTUPCI

POGLAVLJE I.

PARNICE ZA PROGLAŠENJE NIŠTAVOSTI ŽENIDBE

U postupničkom su kanonskom pravu **parnice za proglašenje ništavosti** ženidbe (*causae ad matrimonii nullitatem declarandam*) uvijek imale posebnu važnost. To se u prvom redu duguje činjenici što Crkva, na riječ svog Učitelja, smatra ženidbenu vezu među krštenima povlaštenim znakom prenošenja milosti, velikom tajnom, u kojoj se očituje intimna stvarnost ljubavi koja je Bog. Osim toga, velika skrb Crkve pred promašajima tolikih ženidbenih sjedinjenja dala je poticaj za istraživanje u nauku i sudstvu zbog konkretnog provođenja svih mogućih rješenja, u alternativni za tobožno razrješenje ženidbene veze (rastava), koje je usvojio stari Mojsijev zakon kao i rafinirana moderna građanska uređenja, premda na različite načine. Napast davanja lakih rješenja za rastući nered na području obitelji zatrovala je i sama crkvena područja.

Na tom se području, napose na području laičke inspiracije, ne rijetko događa da Crkva s prevelikom lakoćom priznaje ništavost ženidbe, popuštajući mentalitetu rastave široko raširenom u suvremenom društvu. Sličan su stav zauzeli možda i neki crkveni sudovi, protiv kojih se učiteljstvo Crkve podiglo s postojanošću da izbjegne opasnost da se rastava prokrijumčari preko crkvenih struktura. Ponajviše se radilo o praksi koja je veoma površno utemeljena na uvjerenju da bi se trebali smatrati nesposobnima za valjanu ženidbenu obvezu svi supruzi koji su se kasnije zbog bilo kojeg razloga razveli, nakon više-manje dugotrajnog zajedničkog života. Prema toj teoriji u praksi bi se sve promašene ženidbe na ljudskom planu trebale proglasiti nevaljanima. Na toj je crti poznata teorija takozvanog »egzistencijalnog izvršenja ženidbe«, koju su izradili francuski kanonisti, a koja bi, ako bi se prihvatila, prekomjerno proširila područje razrješenja valjane ženidbene veze putem papinskog oprosta.¹

Sa sustavne su točke motrišta parnice za proglašenje ništavosti ženidbe podijeljene u tri temeljne kategorije, koje se odnose na: osobnu sposobnost stranaka (zapreke), ženidbenu privolu i kanonski oblik.²

Članak 1.

MJERODAVNO SUDIŠTE

1. Teološko-pravno načelo: kan. 1671

Tvrdnja sadržana u kan. 1671 je izravna posljedica svetog i vjerskog karaktera ženidbe, koju je Krist Gospodin uzdigao na dostojanstvo sakramenta (kan. 1055). Na temelju tog karaktera Crkva ima nad ženidbom katolika, makar samo jedna stranka bila katolička, vlastitu i isključivu **mjerodavnost** (*forum competens*). Na temelju istog karaktera sve ženidbene parnice krštenih pripadaju crkvenom sucu **po vlastitom pravu** (*iure proprio*), tj. po izvornom i prirodnom.

U odgovarajućem kan. 1960 prijašnjeg Zakonika, rečeno je da je to vlastito pravo i **isključivo**. Taj je pridjev namjerno ispušten u sadašnjem kan. 1671, jer - kako je rečeno - te su riječi mirisale na prepirke i nesloge a premalo su doprinosile ekumenizmu.³ Međutim, ne može se reći da je taj pridjev posve iščezao, jer je u kan. 1401, br. 1 formalno rečeno da Crkva sudi vlastitim i **isključivim** pravom u parnicama koje se tiču duhovnih stvari i onih povezanih s duhovnim stvarima, a takve su upravo ženidbene parnice koje se ne odnose na samo građanske učinke o kojima govori kan. 1672.

2. Parnice o samo građanskim učincima: kan. 1672

Zakonik spominje samo građanske učinke ženidbe u kan. 1059, a rečeno je da su oni u netaknutoj mjerodavnosti svjetovne vlasti.⁴ Samo građanski učinci su oni koji ne diraju u bit ženidbe niti u njezina svojstva ili bitne sastojke, kao što su ekonomski režim, miraz, nasljedstvo, ime, i sl. Parnice o tim

učincima, koji pripadaju svjetovnom redu, jesu u mjerodavnosti svjetovne vlasti. Crkveni će ih sudac moći rješavati samo uz dva uvjeta:

1. ako to predviđa krajevno pravo;
2. ako se te parnice vode uzgredno i sporedno s obzirom na glavnu parnicu o ništavosti.

3. Mjerodavni sud prvoga stupnja: kan. 1673, br. 1-4

Odredbe o mjerodavnosti suda prvoga stupnja znatno su promijenjene. Prema kan. 1673, ne obazirući se na parnice koje su pridržane Apostolskoj Stolici i one koje je rimski prvosvećenik preuzeo na svoj sud (kan. 1405, § 1, br. 4), za vođenje i rješavanje parnica o ništavosti ženidbe u prvom stupnju mjerodavni su:

1. Sud mjesta u kojemu je sklopljena ženidba;
2. Sud mjesta u kojemu tužena stranka ima kanonsko (ne građansko) prebivalište ili boravište⁵, koja mogu biti kako vlastita ili osobna, tako i zajednička s drugim suprugom;
3. Sud mjesta u kojemu ima prebivalište (boravište nije dovoljno) stranka tužiteljica, ali uz dvostruki uvjet:

a) da obje stranke borave na području iste biskupske konferencije;

b) da sudski vikar prebivališta tužene stranke, pošto je saslušao, pristane na to.

Spomenuta se ograničenja tumače, jer odredba sačinjava djelomično ukinuće tradicionalnog načela: **Tužitelj slijedi sudište krivca** (*»Actor sequitur forum rei«*).

4. Sud mjesta u kojemu stvarno treba da se prikupi većina dokaza, ali opet uz dva uvjeta:

1) da na to pristane sudski vikar prebivališta tužene stranke;

2) koji neka je prije upita (nije nužan pristanak tužene stranke, nego samo saslušanje njezina mišljenja)⁶ ima li što prigovoriti.

Treba imati u vidu i sljedeće kanone:

- kan. 1425, § 1, br. 1: sudskom vijeću trojice sudaca pridržani su pamični sporovi o ženidbenoj vezi, uz poštovanje propisa kann. 1686 i 1688, koji se odnose na postupak na temelju isprave;
- kan. 1690: kod parnica za proglašenje ništavosti ženidbe nije dopuštena upotreba usmenog parničnog postupka (kann. 1656-1670), nego je potrebno poslužiti se redovitim parničnim suđenjem.

Članak 2.

PRAVO POBIJANJA ŽENIDBE

1. Sposobnost za pobijanje ženidbe: kan. 1674, br. 1-2

Imajući u vidu da sudac, prema kan. 1501, ne može rješavati nijednu parnicu, osim ako onaj koga se to tiče ili promicatelj pravde podnese zahtjev: *nemo iudex sine actore*, i da su parnice o ništavosti ženidbe, u smislu kan. 1691, parnice koje se tiču javnog dobra, sposobni su za **pobijanje ženidbe** (*ius impugnandi matrimonium*):

1. Ženidbeni drugovi, osobe koje su izravno zainteresirane, koje mogu doći na crkveni sud bez ikakvih ograničenja⁷:

- bez obzira jesu li ili nisu katolici ili kršteni⁸;
- bez obzira jesu li oni krivi za zapreku koja je prouzročila ništavost ženidbe⁹;
- makar se radilo i o izopćenima kako proizlazi iz ukinuća kann. 1628, § 1 i 1654, § 1.

Ne obazirući se na slučajeve predviđene u sljedećem kanonu, pravo je supruga **isključivo**, jer se radi o njihovom osobnom pravnom stanju čiju promjenu samo oni mogu zahtijevati. Kan. 1971 prijašnjeg Zakonika formalno je dodavao: »Svi ostali, iako su u krvnom srodstvu, nemaju pravo optuživati ženidbu nego samo prijaviti njezinu ništavost biskupu ili promicatelju pravde«¹⁰.

2. Promicatelj pravde, ali samo kad je ništavost već razglašena, ako se ženidba ne može ukrijepiti ili ako to nije uputno. Radi se o jednom izvanrednom zahvatu koji je usmjeren na uklanjanje velike sablazni.¹¹

2. Dva posebna slučaja: kan. 1675, §§ 1-2

Prvi se slučaj odnosi na ženidbu koja nije bila pobijana dok je živjelo oboje ženidbenih drugova, a drugi na parnicu o ništavosti ženidbe ako muž ili žena umre za vrijeme trajanja parnice.

1. Ženidba koja nije pobijana dok je živjelo oboje ženidbenih drugova ne može se pobijati poslije njihove smrti ili smrti jednoga od njih, osim ako pitanje o valjanosti prethodi rješenju nekog drugog spora bilo na kanonskom bilo na građanskom sudištu: npr. s ciljem rješavanja pitanja nasljedstva.

U kan. 1972 prijašnjeg Zakonika po sebi nije bilo dopušteno pobijanje ženidbe »poslije smrti jednog ili oboje ženidbenih drugova«, jer je s obzirom na to bila određena »pravna pretpostavka« o njezinoj valjanosti. Ta je pretpostavka sada nestala, a kanon se ograničava na to da propiše odredbu.¹²

2. Ako muž ili žena umre za vrijeme trajanja parnice, potrebno je obdržavati propis kan. 1518:

- ako parnica još nije zaključena, suđenje se obustavlja dok baštinik umrle osobe ili nasljednik ili onaj koga bi se to ticalo ne preuzme spor;
- ako je parnica zaključena, sudac mora postupati dalje, pozvavši zastupnika, ako postoji, inače baštinika ili nasljednika umrle osobe.

3. Moguće je i treći slučaj koji pravo ne promatra: umre jedan od supruge nakon jedne jedine presude koja je proglasila ništavost ženidbe. U takvom je slučaju Rotalna presuda *coram* Sabbatani 1961. odlučila da se jedna jedina presuda u prilog ništavosti ženidbe, kod koje se nijedna privatna osoba ne osjeća oštećenom, može poslati na izvršenje »*ob litem finitam*«, kada je ženidba već po smrti razriješena... Kada se nitko ne osjeća oštećenim od izrečene presude, parnica se ne smije dalje duljiti, a sudac može proglasiti da je spor završen... Praksa Rimske rote dopušta izvršenje jedne jedine presude za ništavost, kada je ženidba po smrti već razriješena a nitko sene proglasi oštećenim.¹³

Razlog je za to očit: prema odredbi kan. 1687, dvostruko je proglašenje ništavosti ženidbe potrebno samo zato da bi supruzi sklopili nove ženidbe, ali, u našem slučaju, preostali suprug ima tu ovlast neovisno o sudskoj presudi, po samoj činjenici što je njezin suprug umro. Zbog toga je i čl. 222, § 2 Instrukcije »*Provida Mater Ecclesiae*« odredio da ako umre jedan od supruge ili oboje, branitelj veze nema ni dužnost ni pravo ulaganja i prosljeđivanja priziva.¹⁴

Članak 3.

DUŽNOSTI SUDACA¹⁵

1. Dužnost pastoralnog pokušaja: kan. 1676

U skladu s kan. 1446, koji se odnosi na sudstvo općenito, kan. 1676 obvezuje suca da pokuša izmiriti ženidbene drugove, poštujući uvijek pravednost (kan. 1446, § 1), kad god nazre ikakvu nadu u dobar ishod. Očito da je u tom pokušaju isključena svaka nagodba ili sporazum (usp. kan. 1715, § 1). Pomirenje je moguće samo u slučaju:

1. da ženidbeni drugovi ukrijepi ženidbu, ako je ništavost sigurna ili dvojbena;
2. da ženidbeni drugovi uspostave zajednički ženidbeni život, ako se ustanovi da je ženidba stvarno valjana.

U tom pokušaju sudac će upotrijebiti sva »pastoralna sredstva« koja su mu na raspolaganju.

2. Priopćenje odlukeo sudskom pozivu: kan. 1677, §§ 1-4

Kan. 1677 je nov. On uređuje niz postupničkih akata koji slijede prihvaćanje tužbe koje čini predsjednik sudskog vijeća (kan. 1505, § 1): poziv na sud tuženoj stranci, utvrđivanje spornog ili spornih pitanja, odnosno priopćenje strankama, odluka o istraživanju parnice.

S obzirom na tužbu za pokretanje parnice i njezino prihvaćanje ili odbacivanje, primjenjuju se, na temelju kan. 1691, odredbe sadržane u kann. 1501-1506.

1. Kad prihvati tužbu, predsjednik ili izložitelj (*ponens*)¹⁶ suda o kojem se govori u kan. 1429 treba pristupiti k priopćenju odluke o sudskom pozivu na sud tužene stranke prema odredbi kan. 1508 (§ 1).

Na sjednici održanoj 29. ožujka 1979. studijska skupina zadužena za *Postupke* raspravljala je o tome da li potvrditi ili ne, za ženidbene parnice, odredbu kan. 1508, § 2 (onda je to bio kan. 144, § 2). Od 9 savjetnika 5 ih je bilo sklonih tom kanonu, te je on dosljedno tome sačuvao svoju vrijednost i za ženidbene parnice: pozivu se treba priložiti tužba, »osim ako sudac zbog važnih razloga smatra da stranka ne smije saznati za sadržaj prije nego ona daje izjavu na sudu«.¹⁷

2. Pošto prođe rok od 15 dana od priopćenja, a nijedna stranka ne zatraži sjednicu da se utvrdi sporni predmet, predsjednik ili izložitelj u roku od 10 dana svojom odlukom po službenoj dužnosti treba odrediti formulu dvojbe ili dvojba¹⁸ i priopćiti to strankama (§ 2). Protiv sučeve odluke stranke se mogu u roku od 10 dana uteći istom sucu da je izmijenjen (kan. 1513, § 3). Jednom utvrđena formula dvojba ne može se valjano mijenjati, osim novom odlukom, zbog važna razloga, na zahtjev stranke i pošto se saslušaju ostale stranke i odvagnu njihovi razlozi (kan. 1514). Među ostalim strankama uključeni su branitelj veze i eventualno promicatelj pravde (kan. 1434).

3. Kod postupaka o ništavosti ženidbe formula dvojbe ili dvojba ne smije se ograničiti samo na opću činjenicu da li je utvrđena ništavost ženidbe u dotičnom slučaju (*An constet de nullitate matrimonii in casu*), nego mora odrediti **s kojeg se razloga** ili **s kojih se razloga** pobija valjanost ženidbe (§ 3). Razlog se ništavosti ženidbe treba jasno odrediti (*An constet de matrimonii nullitate, in casu, ob metum mulieri incussum*)¹⁹, ne nejasno ili općenito (kao npr. »zbog pomanjkanja privole«: naime, pod tom se riječju kriju različiti razlozi ništavosti). Svaki pojedini razlog treba upućivati na određeni kanon ženidbenog prava i treba za svaki pojedini navedeni razlog ništavosti naznačiti na koji se stranka u parnici poziva.²⁰

Naravno da razloga ništavosti može biti i više (kan. 1677, § 3), a mogu se formulirati bilo na izmjenični bilo pomoćni ili podređeni način, već prema različitim razlozima ništavosti izvučenih npr. iz neznanja (kan. 1096), zablude (kan. 2097), prisile (kan. 1103), itd.²¹

To je preciziranje prijeko potrebno da bi se mogla imati **dvostruka jednaka presuda** koja dopušta sklapanje nove ženidbe (kan. 1684). Doista, prema kan. 1641, br. 1 ima se dvostruka jednaka presuda kada u prvoj i u drugoj presudi proglašenje sudaca rješava parnicu »između istih stranaka o istom zahtjevu i zbog istog razloga zahtijevanja«.

Dvostruki način. Kao što proizlazi iz kann. 1513, § 1 i 1677, § 2, u novom crkvenom postupničkom uređenju, utvrđivanje formule dvojbe ili dvojba pripada po službenoj dužnosti, u bilo kojem suđenju, sucu putem odluke prema dvostrukom bitnom načinu:

a) Sudac pristupa utvrđivanju formule dvojbe bez formalne prisutnosti stranaka, vodeći računa o tužiteljevoj tužbi (kan. 1502) i o eventualnim pisanim odgovorima i zahtjevima stranaka u smislu kan. 1507, § 1. Odnosna se odluka priopćuje strankama;

b) Sudac pristupa utvrđivanju formule dvojbe ili dvojba u prisutnosti stranaka u formalnoj raspravi. To biva:

- u težim parnicama (kan. 1513, § 2)
- kada pisani odgovori podneseni od stranaka nisu dostatni
- kada jedna od stranaka izričito zatraži sjednicu da se utvrdi sporni predmet (kan. 1677, § 2).

Utvrđivanje formule dvojbe ili dvojba uvijek zahtijeva **odluku suca**.

4. Kad stranke prihvate odluku o formuli dvojbe ili dvojba, odnosno ako u 10 dana pošto se priopći odluka stranke ništa ne prigovore, predsjednik ili izložitelj treba novom odlukom odrediti **istraživanje parnice** (*causae instructionem*: § 4).

3. Važnost određivanja dvojba i njihovog priopćivanja

Određivanje dvojba i njihovo priopćivanje su od veoma velike važnosti, jer su usko povezani s pojmom suđenja i dosljedno tome s pravom na obranu. Bez određivanja predmeta nema ni samog suđenja. Osim toga, nitko se ne može prikladno braniti, ako ne zna o kojoj se stvari radi.

Stoga, premda se formalnosti kao takve ne traže za valjanost utvrđivanja spornog predmeta, sama stvar ipak zahvaća ništavost postupka i presude. Naime, postoje Rotalne presude koje su proglasile ništavost presude zbog uskraćenog prava na obranu radi nejasnog ili tuženoj stranci zatajenog razloga ništavosti, ili zato što je tuženoj stranci naveden neki drugi razlog ništavosti, ili ista nije imala dostatno znanje o razlogu ništavosti.

Zbog toga se predmet spora mora jasno odrediti i strankama priopćiti, da bi se pravo djelovanja i odgovarjanja moglo na suđenju stvarno vršiti.²²

4. Pobijanje odluke o utvrđivanju spornog predmeta

Protiv sučeve odluke, kojom se određuje predmet parnice, stranke se i branitelj veze mogu »u roku od deset dana« od njezinog priopćenja »uteći istom sucu daje izmijeni« (kan. 1513, § 3 i 1677, § 4).

Iako to zakon ne traži izričito, veoma je uputno da se u priopćenju odluke o utvrđivanju spornog predmeta stranke (supruzi) pouče o načinu njezinog pobijanja, osobito ako nemaju odvjetnikovu zaštitu.

To pobijanje »treba da se veoma hitno riješi« (kan. 1513, § 3). U cilju donošenja odluke u tom uzgrednom pitanju (kan. 1587), sudac treba saslušati drugu stranku i branitelja veze (iz analogije s kan. 1589, § 1), ili jednog i drugog supruga, ako je pobijanje predložio branitelj veze. Odluka koja rješava određeno pitanje, budući da je odlučujuća, nema snage »ako barem ukratko ne navode obrazloženja ili ne upućuju na obrazloženja iznesena u drugomspisu« (kan. 1617).

Stoga protiv te sučeve odluke, jer se odnosi na »veoma hitno« rješavanje, nema mjesta prizivu (kan. 1629, br. 5), ali se ne isključuje ništovna žalba zbog pomanjkanja obrazloženja koja nisu ni ukratko iznesena.²³

5. Otvaranje dokazne faze

Ako u roku od 10 dana od priopćenja odluke kojom se rješavaju dvojbe nitko ne uloži priziv, »neka predsjednik ili izložitelj novom odlukom odredi istraživanje parnice« (kan. 1677, § 4) ili »neka sudac da strankama prikladno vrijeme da bi iznijele i dopunile dokaze« (kan. 1516). Tako se otvara dokazna faza postupka.

Ali ako, u spomenutom roku od 10 dana, u kojem stranka ili branitelj veze protiv odluke o utvrđivanju spornog predmeta uloži priziv, donijet će se nova odluka kojom se određuje istraživanje parnice, pošto je razriješeno to uzgredno pitanje.

Ako to već prije nije učinjeno, tada predsjednik vijeća ili sudac pojedinac može odrediti preslušatelja za vršenje istraživanja parnicę čemu smo već govorili.

Ovdje još jednom treba spomenuti da »jednom utvrđena sporna pitanja ne mogu se valjano mijenjati, osim novom odlukom, zbog važnog razloga, na zahtjev stranke i pošto se saslušaju ostale stranke (tj. i branitelj veze) i točno istraže njihovi razlozi« (kan. 1514).²⁴

Pripomenak

Govorili smo o uvodnoj fazi postupka o ništavosti ženidbe. Premda su malobrojni kanoni koji izričito o tome govore, ipak se - kako smo vidjeli - radi o fazi od veoma velike važnosti, jer se upravo u njoj tada postavlja temelj za odvijanje redovitog i uspješnog daljnjeg postupka, koji se potom nastavlja u dokaznoj, raspravnoj i odlučujućoj fazi. Nedostatak u gradnji tog temelja može dovesti do rušenja cijele građevine postupka. Zbog toga tom uvodnom periodu sudac treba pokloniti osobitu pozornost.

Pokrenuli smo mnoga posebna pitanja, osobito što se tiče pobijanja pojedinih čina koji mogu

produžiti početni period postupka i iznervirati suca; naveli smo i mogućnosti pobijanja ništavosti ženidbe zbog nepravilnosti počinjenih u uvodnoj fazi postupka; izgleda da sve to skupa možda čini naš predmet složenim. Ali se ne treba plašiti te složenosti i odgovornih posljedica i pobijanja onaj sudac koji se ponaša ne samovoljno, nego prema zakonskoj odredbi kod donošenja opisanih čina, ili kod prihvaćanja tužbe, poziva druge stranke i branitelja veze kao i kod utvrđivanja spornog predmeta.²⁵

Članak 4.

DOKAZI

1. Nova odredba: kan. 1678, §§ 1-2

Kan. 1678 priznaje pravo zaštitnicima stranaka (odvjetnicima i zastupnicima: kan. 1559) kao i branitelju veze i promicatelju pravde, ako sudjeluje u suđenju:

1. Prisustvovati ispitivanju stranaka, svjedoka i stručnjaka, uz poštovanje propisa kan. 1559 koji sucu daje ovlast isključiti odvjetnike i zastupnike, ako smatra zbog okolnosti stvari ili osoba, da treba postupati tajno. Isključenje je moguće i s obzirom na branitelja veze i promicatelja pravde²⁶

2. Pregledati sudske spise (*acta causae et acta processus*), pa i prije njihova objavljivanja (kan. 1598, § 1) i provjeriti isprave koje su stranke predočile.

Stranke (kan. 1678, § 2) ne mogu prisustvovati rečenim ispitivanjima. Postoji samo zabrana, a nije navedena zaporka koja se nalazi u kan. 1559: »osim ako sudac smatra da im to treba dopustiti«. Međutim, to ne znači da je zabrana apsolutna, a ne može se ni držati da je novi Zakonik stroži od Instrukcije Kongregacije za sakramente »*Provida Mater Ecclesia*«, od 15. kolovoza 1936., koja u članku 128 dopušta takvu mogućnost, ako okolnosti parnice to savjetuju.²⁷

2. Utvrđivanje vjerodostojnosti: kan. 1679

Ne radi se o nekoj običnoj direktivi, nego o istinskoj obvezi, iako je ona ublažena zaporkom »ako je moguće«. Sudac treba za procjenu iskaza stranaka prema odredbi kan. 1536 upotrijebiti, uz druge pokazatelje i pomagala, ako je moguće, koji po sebi nemaju potpunu dokaznu snagu (kan. 1536, § 2), svjedoke o vjerodostojnosti samih stranaka, osim ako od drugud ima potpune dokaze.²⁸

U članku 138, § 1 Instrukcije »*Provida Mater Ecclesia*« formalno je propisano da se o svim svjedocima po službenoj dužnosti traži svjedočanstvo o vjeri, poštenju i vjerodostojnosti. Novi Zakonik uopće ne spominje ta »svjedočanstva«. Međutim, nema dvojbe da ta odredba još uvijek vrijedi, ako ne za sve svjedoke općenito, onda barem za one za koje sudac procijeni da ima neku rezervu.

3. Posredovanje stručnjaka: kan. 1680

Kan. 1680 pravi razliku između parnica o ništavosti ženidbe zbog razloga »spolne nemoći« ili »nedostatka privole« zbog duševne bolesti i parnica o ništavosti zbog drugih razloga.

Kad se radi o spolnoj nemoći posredovanje stručnjaka (*peritus*) je obvezatno po zakonu, a sudac se treba poslužiti njihovim djelom, osim ako se iz okolnosti očito vidi da je to nekorisno.

Prema istom kanonu više nisu nužna dva vještačenja (usp. prijašnji Zakonik kan. 1979, §§ 1-2). Dovoljan je samo i jedan stručnjak. Svaki će sudac u konkretnom slučaju prosuditi da li će se poslužiti djelom jednog ili dvojice stručnjaka.

Kad se radi o nedostatku privole, posredovanje stručnjaka prepušteno je razboritom sudu samog suca, u smislu kan. 1574.

Prisutnost stručnjaka može biti i suvišna kada nepobitni klinički spisi, pouzdane sudske izjave

stručnjaka ili stručna izvješća prethodno izrađena, koje sudac smatra valjanima (kan. 1575), anticipiraju s dostatnom sigurnošću stručne zaključke.

Konačno treba naglasiti da sudac (ne krivo definiran »*peritus peritorum*«), ne smije dopustiti da se pretjerano uvjetuje od stručnjaka, koji premda su vjerodostojne osobe, često predstavljaju velika ograničenja pod antropološkim vidom, koja se najčešće duguju školi u kojoj su formirani i nedovoljnoj osjetljivosti za vrijednosti koje karakteriziraju kanonsko-sakramentalno područje. Sudac se ne smije isključivo pridržavati zaključaka stručnjaka, makar bili podudarni, nego mora paziti na sve rezultate parnice, iznoseći razloge koji su ga eventualno naveli na neslaganje s mišljenjem stručnjaka ili na prihvaćanje (kan. 1579).²⁹

Članak 5.

PRESUDA I PRIZIV

1. Dvojba o neizvršenju ženidbe: kan. 1681

Može se dogoditi da za vrijeme istraživanja parnice o ništavosti ženidbe koja je pokrenuta, npr. »zbog pomanjkanja privole« ili »zbog sile i straha«, itd., iskrasne veoma vjerojatna dvojba da ženidba nije izvršena. Taj se slučaj predviđa u članku 206 Instrukcije Kongregacije za sakramente »*Provida Mater Ecclesia*« od 15. kolovoza 1936. i u I. odsjeku pisma Instrukcije »*Dispensationis matrimonii*« istog ureda.³⁰ Nadahnuvši se na tim odredbama i prikladno ih uklopivši kan. 1681 odobrava prijelaz iz sudskog u upravni postupak, određujući da isti sud može, pošto obustavi s pristankom stranaka parnicu o ništavosti, dopuniti istraživanje za oprost od tvrde a neizvršene ženidbe (*»super rato«*).

Kad se završi istražni postupak, spise treba poslati Apostolskoj Stolici, priloživši:

1. molbu za oprost jednog ili jednog i drugog ženidbenog druga;
2. mišljenje suda i biskupa.

2. Slanje po službenoj dužnosti: kan. 1682, § 1

Kada se presudom prvi put proglasi ništavost ženidbe, sud koji je tako odlučio prvi put - a to može biti bilo sud prvoga bilo drugoga stupnja - mora po službenoj dužnosti poslati prizivnom sudu, u roku od 20 dana od objavljivanja presude izvršeno prema kan. 1615:

1. presudu i ostale spise suđenja;
2. eventualne prizive stranaka i branitelja veze.

Iz toga proizlazi:

1) da branitelj veze ima ovlast i pravo uložiti priziv, ali njegova obveza nije »po službenoj dužnosti«, kao što je to bilo određeno u prijašnjem Zakoniku u kan. 1986³¹;

2) da postoji, ne obazirući se na prizive branitelja i stranaka, priziv »po službenoj dužnosti« suda I. i II. stupnja, koji je po prvi put proglasio ništavost ženidbe. Priziv se podrazumijeva u samoj činjenici što rečeni sud šalje presudu i parnične spise sudu višeg stupnja, prema kan. 1682, § 1. Ta odredba je prijeko potrebna iz načela što je za proglašenje ništavosti ženidbe, da bi moglo biti izvršno, formalno potrebna dvostruka jednaka presuda sudaca različitih stupnjeva.

Upotrijebljen je izraz »**priziv**« (*appellatio*) koji se odnosi na sud koji je izrekao presudu o ništavosti ženidbe, kako je spomenila skupina zadužena za *Postupke*: »Gotovo se svi savjetnici slažu da priziv biva po službenoj dužnosti, preko samog suda, poštujući pravo stranaka i branitelja veze isto tako na priziv.³² Ipak je jasno da se ne može u tom slučaju govoriti o »prizivu« u pravom smislu, jer nitko ne ulaže priziv protiv samoga sebe. Priziv je u pravom smislu moguć samo od strane tužitelja koji je pokrenuo parnicu o ništavosti, a nije doživio prihvaćanje svoga zahtjeva ili od tužene strane koja, prihvativši drukčiji stav, u slučaju da se sud izjasni za ništavost ženidbe, pobija njegovu presudu.

3. Zadaća prizivnog suda: kan. 1682, § 2

Kan. 1682 u § 2 promatra slučaj kada je donesena **presuda** (*sententia*) o ništavosti ženidbe na sudu prvoga stupnja. U tom slučaju - i samo u njemu (a ne ako je presuda donesena na sudu drugoga stupnja) - prizivni sud ima ovlast da riješi parnicu svojom **odlukom** (*decretum*) koja se ograničava na to da potvrdi presudu³³ prvoga stupnja, ili presudom izdanom nakon redovitog ispitivanja u novom stupnju. U svakoj drugoj pretpostavci, prizivni se sud mora držati redovitog postupka i riješiti parnicu presudom.

Sudskoj presudi mora prethoditi pozoran ispit parničnih spisa te napose primjedaba branitelja veze koji surađuje u istom sudu, i eventualnih primjedaba stranaka.

Na sjednici održanoj 30. ožujka 1979. mnogo se raspravljalo u studijskoj skupini za *Postupke*. Dva su savjetnika predložila da se svaka presuda o ništavosti ženidbe »bez obzira u kojem je stupnju dana«, može potvrditi odlukom. Međutim, drugi su savjetnici bili protivnog mišljenja, pozivajući se poglavito na odgovor papinske komisije za tumačenje dekreta II. vatikanskog sabora izdanog 31. listopada 1973.³⁴ Tako je odlučeno s velikom većinom (7 glasova je bilo za, a samo 2 protiv) da se rješenje parnice odlukom može dopustiti »samo u slučajevima u kojima sud prvoga stupnja proglaši ništavost ženidbe«.³⁵

Pripomenak. Odluka o potvrdi izdana od višeg suda ima isti učinak kao i druga presuda: ne dopušta daljnji utok i istodobno dopušta sklapanje nove ženidbe prema kan. 1684, § 1. Ipak ostaje moguća daljnja revizija postupka (novo predlaganje parnice) prema odredbi kan. 1644, § 1.

4. Iznošenje novog razloga ništavosti: kan. 1683

Kan. 1683 je nov s obzirom na prijašnji Zakonik. Njegova se odredba ipak pojavljuje u Instrukciji »*Provida Mater Ecclesiae*« čl. 219, § 2. Djelomično ukidajući načelo određeno u kan. 1639 on dopušta da se u parnicama o ništavosti ženidbe iznese novi razlog ništavosti u prizivnom stupnju. Naravno da o razlozima ništavosti već navedenim u prvom stupnju prizivni sud sudi kao sud drugoga stupnja, a o novom razlogu ništavosti sudi kao sud prvoga stupnja.

To je moguće samo kada prizivni sud usvoji propisnu proceduru redovitoga parničnog suđenja, koje se zaključuje presudom, a ne kada se slijedi jednostavnija procedura odluke o potvrdi. To je moguće i u »novom predlaganju parnice«, koje se traži prema odredbi kan. 1644, § 1.

Je li moguće uvođenje novog razloga ništavosti ženidbe **u prvom stupnju?**

Novi Zakonik o tome ne govori izričito, ali je odgovor bez dvojbe potvrđan, vodeći računa o kan. 1514, koji dopušta nešto više od dodatka: dopušta mijenjanje spornog pitanja. Ipak se traže propisani uvjeti u kan. 1514:

- na zahtjev stranke: »*ad instantiam partis*«;
- saslušanje drugog supruga;
- saslušanje branitelja veze: »*auditis reliquis partibus*«, jer se radi o ženidbenoj parnici u kojoj je prijeko potrebno njegovo sudjelovanje;
- točno istraživanje njihovih razloga: »*earumque rationibus perpensis*«;

Uvođenje je novog razloga ništavosti bilo izričito predviđeno u Instrukciji »*Provida Mater Ecclesiae*« u čl. 219, § 1.

5. Sklapanje nove ženidbe stranaka: kan. 1684, §§ 1-2

Kod ženidbenih parnica presuda ili odluka o potvrdi ništavosti izdana prema kan. 1682, § 2 imaju isti pravni učinak. Budući da se među ostalim radi o stanju osoba, ne određuje se »pravomoćnost« (kan. 1643), ali to ne priječi izvršenje dvostruke i jednake presude (kan. 1644, § 2), zbog čega nakon presude ili odluke o potvrđivanju stranke mogu sklopiti nove ženidbe odmah pošto im se priopći odluka ili druga presuda, osim ako to priječi zabrana koja je dodana samoj presudi ili odluci (kao što se to događa kod »apsolutne spolne nemoći«) ili koju je odredio mjesni ordinarij.

Prema kan. 1684 nova se ženidba može sklopiti samo ako je presuda, kojom je prvi put proglašena ništavost ženidbe, potvrđena u prizivnom stupnju, bilo odlukom bilo drugom presudom, izrečenom

prema odredbi kan. 1682, § 2. Ipak je kod **postupaka na temelju isprave** (kann. 1686-1688) dovoljna samo jedna presuda, ako protiv nje nije uloženi priziv niti od stranke, koja bi se smatrala oštećenom, niti od branitelja veze (kan. 1687, §§ 1-2).

Prema nekim je autorima slično dovoljna samo jedna presuda kojom se proglašava ništavost ženidbe u slučajevima kod kojih je priziv bio izostavljen, jer se smatrao očito suvišnim. Ali drugi, s većom utemeljenošću, zahtijevaju i u toj pretpostavci redovitu presudu ili odluku prema kan. 1682.

Izvršna odluka. Kod redovitih postupaka presuda koja je postala pravomoćnom sačinjava naslov koji daje pravo na izvršenje, ali da bi se to moglo učiniti pravno je prijeko potrebna, prema odredbi kan. 1651, posebna odluka samoga suca presude o izvršenju i to tako da se ili uključi u sam sadržaj presude ili izda odvojeno.

U kanonskom se nauku raspravlja da li je u novom uređenju presudama ili odlukama o ništavosti ženidbe, o kojima se govori u kan. 1684, potrebna izvršna odluka. Ta je odluka bila izričito propisana u čl. 202, § 6 Instrukcije »*Provida Mater Ecclesia*«. Međutim, to je izostavljeno u novom Zakoniku, a u tekstu kan. 1684, tako kako je formuliran, izgleda da presuda ili odluka o ništavosti ženidbe o kojima se govori u navedenom kanonu, postanu izvršne same po sebi, a ne tek kada stranke prime obavijest o njima i da im nije ništa drugo potrebno.

Kao što smo već naglasili, ostaje spašen kan. 1643 na temelju kojega ženidbene parnice nikad ne prelaze u apsolutno pravomoćne, zbog čega, i nakon dvostruke jednake presude, ako se iznesu novi i važni dokazi ili razlozi, uvijek se može tražiti revizija postupka u smislu kan. 1644.

Praksa Rimske rote. Prema praksi Rimske rote bilježnik (čelnik kancelarije) je taj koji dodaje presudi neku izvršnu zaporku, potvrđujući da se presuda slaže s drugom prethodnom presudom, pa je stoga izvršna, ili da stranke mogu sklopiti nove ženidbe, osim ako je stavljena nakana (*mens*) ili zabrana (*vetitum*) jednoj ili objema strankama. Ta se izvršna ili potvrdna zaporka stavlja na kraju samog primjerka presude koja se šalje kuriji ili mjerodavnom sudu na izvršenje, kao i prijepisi (snimci) koji se dostavljaju zaštitnicima stranaka ili samim strankama, ako to zahtijevaju.³⁶

6. Upis izvršne presude u matice; kan. 1685

U maticu krštenih treba brižljivo ubilježiti sve što se odnosi na kanonsko stanje vjernika (kan. 535, § 2). Sudski vikar suda koji je izrekao drugu presudu o ništavosti ženidbe (ili odluku) mora je priopćiti ordinariju mjesta u kojem je ženidba sklopljena, čim presuda postane izvršna. Ordinarij se od svoje strane mora pobrinuti da se što prije u matice vjenčanih i krštenih upiše presuđena ništavost ženidbe i možda određene zabrane.

To treba učiniti mjesni ordinarij, a ne sudski vikar, kao što je to netko sugerirao, jer sudski vikar nema vlast da nešto nameće župnicima.³⁷

Bilješke:

- 1 Usp. V. ANDRIANO, str. 564-565.
2. O navedenim poglavljima ništavosti ženidbe usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, nav. dj., str. 133-266.
3. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 256.
4. Više o tome usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, str. 54-62.
5. Kanonsko prebivalište i boravište ne odgovaraju nužno mjestu stalnog boravka. Stoga sud mora točno utvrditi, u granicama mogućeg, da mjesto stalnog boravka koje je prijavila stranka tužiteljica nije fiktivno, tj. da nije lukavo stečeno s ciljem da bi mogla pristupiti pred jedan umjesto pred drugi sud s nakanom da iz toga izvuče neke prednosti, često više vjerojatne nego stvarne, o čemu usp. V. ANDRIANO, str. 566-567.
6. Sudski je vikar obvezan da saslušava tuženu stranku, ali ne može uskratiti svoj pristanak, ako se ona naprosto usprotivi, a to ne treba činiti s još većim razlogom, ako je njezino protivljenje bezrazložno ili prividno. Nova odredba koja nadvisuje staru mudru izreku: *actor sequitur forum rei*, nadahnuta načelom pravičnosti, nastoji zaštititi i pravo na obranu tužitelja od inicijativa odugovlačenja ili iscrpljivanja protustranke, koja stoga ne zaslužuje da bude privilegirana, o čemu usp. V. ANDRIANO, str. 567.
7. Ipak treba reći da nesposobna stranka (kan. 1478) treba skrbnika (*curator*) koji će je predstavljati. U parnicama o ništavosti ženidbe imenovanje parničnog skrbnika stvara ne male i delikatne probleme, napose kada se to treba učiniti *ad cautelam* u dvojbi je li subjekt stvarno nesposoban, o čemu usp. V. ANDRIANO, str. 568.
8. Usp. *Communicationes* 4 (1973.), 39.
9. Usp. X. OCHOA, I., br. 1347, stupac 1743, čl. 35, § 1: »Habiles ad accusandum sunt: 1. Coniuges, nisi ipsi fuerint impedimenti causa«.
10. Usp. A. CRNICA, str. 352, br. 1157.
11. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 259.
12. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 260.
13. Usp. L. CHIAPPETTA, III., str. 215-216.
14. Usp. X. OCHOA, I., br. 1347, stupac 1764-1765.
15. Prevoditelji su preveli »Dužnosti sudaca«, a treba biti: »Dužnost sudaca«, jer je riječ »*officio*« ti jednini. U prvom hrvatskom prijevodu stoji: »Dužnost sudaca«.
16. Prevoditelji su preveli latinsku riječ »*ponens*« s »izvjestitelj«. »Izvjestitelj« je »*relator*«, o čemu usp. kann. 1429, 1609, §3 i 1610, §2.
17. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 261.
18. U latinskom tekstu stoji: »*formulam dubii vel dubiorum*«, što treba prevesti »formulu dvojbe ili dvojba«, a ne »sporno pitanje ili sporna pitanja«.
19. Usp. APOSTOLICUM ROMANAE ROTAE TRIBUNAL, *Decisiones seu sententiae*, vol. 80 (1993.), 33, *coram* M. F. POMPEDDA, dne 28. siječnja 1988.
20. Usp. Z. GROCHOLEWSKI, str. 352-353.
21. U Rotalnoj presudi *coram* B. de LANVERSIN, formula je dvojba bila: »... ob simulationem totalem mulieris vel subordinatae ob exclusum bonum sacramenti a muliere; ob exclusum bonum prolis ab utroque« (APOSTOLICUM ROMANAE ROTAE TRIBUNAL, nav. dj., str. XXIX, br. 173).
22. Usp. Z. GROCHOLEWSKI, str. 353-354.
23. Usp. Z. GROCHOLEWSKI, str. 354.
24. Usp. Z. GROCHOLEWSKI, str. 354-355.
25. Usp. Z. GROCHOLEWSKI, str. 355-356.
26. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 262-263.
27. Usp. I. GORDON-Z GROCHOLEWSKI, *nav. dj.*, str. 182.
28. U kan. 1679 nalazi se veoma važna novina. Naime, upotreba se tog dokaza u prijašnjem Zakoniku (kan. 1975, § 1) ograničavala samo na parnice spolne nemoći i neizvršenosti ženidbe, a sada se njegova upotreba proširuje na sve ženidbene parnice, ali podređeno: »osim ako od drugog ima potpune dokaze«, o čemu usp. I. GORDON, str. 33, bilješka r.
29. Usp. V. ANDRIANO, str. 573-574.
30. Usp. *EV*, vol. 4., str. 994-997, br. 1579-1580.
31. Usp. *Communicationes* 12 (1980.), 232-233.
32. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 266.
33. Latinska riječ »*decisionem*« prevedena je s »rješenje«, a točnije bi bilo »presuda«. Istina, »*decisio*« znači »rješenje«, ali i »presuda«. Vjerojatno je to učinjeno zato što se u istom kanonu već prije spominje riječ »presuda« (*sententia*).
34. Usp. *Communicationes* 5 (1973.), 173-174.
35. *Communicationes* 11 (1979.), 267.
36. Usp. L. CHIAPPETTA, III., str. 223-224.
37. Usp. *Communicationes* 11 (1979.), 268.